

УДК 327.000.9(477+520):621.039.68“1986/2016”

В. В. Удовік

УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ: ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ПІДСУМКИ 30-РІЧНОЇ СПІВПРАЦІ

У статті розглядається співробітництво України та Японії у сфері ядерної безпеки у період з 1986 р. до 2016 р. Аналізуються три напрямки двосторонньої співпраці: допомога Японії у ліквідації ядерної зброї у колишньому СРСР, включно з Україною; співробітництво у сфері ліквідації наслідків аварій на Чорнобильській та Фукусімській АЕС та співпраця у рамках ООН з питань ядерного нерозповсюдження та, зокрема, ядерної програми Північної Кореї. Авторка робить висновок, що українсько-японська співпраця у сфері ядерної безпеки є важливим пріоритетом для обох країн та може вважатися прикладом успішної кооперації як на двосторонньому, так і на міжнародному рівнях, а також акцентує увагу на перспективах подальшого науково-технічного співробітництва по лінії “Фукусіма-Чорнобиль”.

Ключові слова: ядерна безпека, аварії на АЕС, Чорнобиль, Фукусіма, співробітництво України з Японією.

Японія є однією з країн-борців за “світ без ядерної зброї”. Ядерне бомбардування японських міст Хіросіма та Нагасакі під час Другої світової війни у 1945 р., а також аварія на АЕС “Фукусіма-1” 2011 р. пояснюють таку позицію японської держави. Україна, зі свого боку, стала першою країною у світі, що зазнала найстрашнішої техногенної катастрофи - аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 р. Знаковим є і той факт, що після розпаду Радянського Союзу у 1991 р. наша країна добровільно відмовилась від третього за розміром після США та Росії ядерного арсеналу у світі.

Саме тому, Україна та Японія доклали багато зусиль, спрямованих на підтримку ядерного нерозповсюдження, та започаткували співробітництво у наступних сферах: ліквідація ядерної зброї у колишньому СРСР; співробітництво по лінії “Фукусіма-Чорнобиль” та співпраця у рамках ООН. У цьому контексті дуже важливим є 2016 рік, бо це рік 30-тих роковин аварії на Чорнобильській АЕС та 5-тих роковин аварії на АЕС “Фукусіма-1”. Також у 2016 р. Україна та Японія набули на два роки статусу непостійних членів Ради Безпеки ООН (РБООН), де продовжують свої зусилля з забезпечення ядерної безпеки.

Українсько-японській співпраці у сфері ядерної безпеки не було приділено належної уваги серед вітчизняних дослідників. У рамках комплексного дослідження двосторонніх відносин цього питання торкаються у своїх працях М. Кулініч, Посол України в Японії у 2007-2013 рр., та С. Пронь, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії МДГУ ім. Петра Могили. Політика ядерного роззброєння Японії в ООН досліджується А. Басистим, а українсько-японська співпраця у перші роки після аварії на АЕС “Фукусіма-1” висвітлена О. Насвіттом, головним спеціалістом відділу екологічної та техногенної безпеки Національного інституту стратегічних досліджень.

Цінність цієї статті полягає у тому, що у ній зроблена спроба розглянути усі напрямки співробітництва між Україною та Японією у сфері ядерної безпеки та підвести підсумки майже 30-річної взаємодії між двома країнами. Новизна статті полягає у тому, що авторка використала першоджерела та інформаційні матеріали японською мовою, а також зробила свій внесок як безпосередній свідок подій у Японії 2011 р.

Мета цієї статті полягає у тому, щоб дати оцінку українсько-японському співробітництву у сфері ядерної безпеки та визначити його місце у відносинах між двома країнами. Основними завданнями є: (1) розглянути політику Японії щодо ліквідації ядерної зброї у країнах колишнього СРСР, включно з Україною; (2) висвітлити співпрацю України та Японії у ліквідації наслідків аварій на АЕС по лінії “Фукусіма-Чорнобиль”; (3) проаналізувати українсько-японську співпрацю у сфері ядерної безпеки в рамках ООН; (4) підвести підсумки двосторонньої співпраці на вищезазначених напрямках.

Політика Японії у сфері ядерної енергії базується на “Основному законі щодо атомної енергії”, ухваленому у 1955 р. Згідно цього закону, “дослідження в області використання атомної енергії повинні обмежуватися тільки мирними цілями і проводитися на основі демократичності управління, незалежності, гласності досягнутих результатів і бути вкладом в міжнародну співпрацю” [1]. Важливу роль у цьому контексті відіграють і “три без’ядерні принципи” “не виробляти, не ввозити і не зберігати” ядерну зброю, запропоновані Прем’єр-міністром Японії Е. Сато у 1967 р. та прийняті Парламентом Японії в якості резолюції у 1971 р. [2] У 1976 р. Японія ратифікувала Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, а у 1996 р. підписала Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань [3].

Після розпаду Радянського Союзу Японія зайняла активну позицію щодо сприяння нерозповсюдженню зброї масового знищення у країнах колишнього СРСР, включно з Україною. Така політика Японії йшла у руслі міжнародних зусиль, затверджених на Мюнхенському саміті “Великої сімки” у 1992 р. Слідом за цим, на Спільній міністерській конференції з підтримки Росії, яку було проведено перед Токійським самітом “Великої сімки” 1994 р., Прем’єр-міністр Японії К. Міядзава заявив про створення фонду 1993 р. з надання 100 млн. дол. США [4] для підтримки ліквідації ядерної зброї у країнах колишнього Радянського Союзу. На проекти в Україні було виділено 16 млн. дол. США [5]. У ієновому еквіваленті загальна сума складала 11,7 млрд. ієн та розподілялася наступним чином: Росія - 8,190 млрд. ієн (70%); Україна - 1,755 млрд. ієн (15%); Казахстан - 1,170 млрд. ієн (10%) та Білорусь - 585 млн. ієн (5%) [6].

Така допомога Японії поступалася допомозі, запропонованою США, але була дуже важливою у порівнянні з іншими країнами як, наприклад, Канада, що надала 15 млн. дол. США, та Німеччина, що у період з 1994 р. по 1996 р. надала 6,6 млн. дол. США [7].

У червні 1999 р. Прем'єр-міністр Японії К. Обучі на Кельнському саміті "Великої сімки" заявив про надання пострадянським країнам 200 млн. дол. США [4]. Ця сума включала невикористану частину фонду 1993 р. та мала на меті реалізацію нових проектів. Таким чином, Японією було сформовано два фонди допомоги новим незалежним країнам у сфері ядерного роззброєння: фонд 1993 р. та фонд 1999 р.

Курс на надання допомоги новим незалежним країнам було підтверджено у червні 2002 р. саміті в Кананаскісі. Країни-члени "Великої вісімки" прийняли заяву "Про глобальне партнерство проти поширення зброї й матеріалів масового знищення" та досягли домовленості щодо реалізації конкретних проектів з скорочення озброєнь, прийняття антитерористичних заходів та забезпечення міжнародної ядерної безпеки [8].

У 2002 р. "Велика вісімка" офіційно оголосила про зобов'язання виділити протягом наступних 10 років до 20 млрд. доларів США на вищезазначені цілі. За станом на жовтень 2003 р. країни взяли на себе зобов'язання надати наступну фінансову допомогу: США - 10 млрд. дол. США, Росія - 2 млрд. дол. США, Німеччина - 1,5 млрд. євро, Італія - 1 млрд. євро, ЄС - 1 млрд. євро, Франція - 750 млн. євро, Канада - 1 млрд. канадських дол., Великобританія - 750 млн. дол. США. Японія взяла на себе зобов'язання внести 200 млн. дол. США, з яких більш ніж 100 млн. дол. США [9] призначалися на демонтаж списаних атомних підводних човнів, а решта - на утилізацію надлишкового плутонію в Росії.

Зауважимо, що після розпаду Радянського Союзу Україна стала третьою у світі ядерною державою після США та Росії, а її арсенал складався з 176 міжконтинентальних балістичних ракет SS-19 та SS-24 з 1240 боєголовками, 44 важких бомбардувальників, а також невизначеної кількості тактичної ядерної зброї [10].

Політика України стосовно ядерної зброї була закріплена у Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. у формі трьох неядерних принципів "не застосовувати, не виробляти і не набувати" ядерної зброї. 24 жовтня 1991 р. Парламент України зробив заяву щодо денуклеаризації України, в якій зазначалося, що всю ядерну зброю Радянського Союзу, розміщену на території України, буде ліквідовано. 23 травня 1992 р. Україна підписала "Лісабонський протокол", який закріпив її обов'язок якомога скоріше приєднатися до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [11].

Остаточне рішення України щодо ядерного роззброєння було закріплено у Тристоронній заяві, яку було підписано президентами США, Росії та України 14 січня 1994 р. В заяві була закріплена відмова України від ядерної зброї. В обмін на це Росія та США, за умови приєднання України до ДНЯЗ (реалізовано у грудні 1994 р.), гарантували її безпеку та недоторканість кордонів [12]. Незважаючи на виконання умов українською стороною, окупація Кримського півострову Росією 2014 р. виявила чисто формальний характер Заяви та показала неспроможність сторін, що її підписали - у цьому випадку саме США - гарантувати суверенітет та територіальну цілісність України.

Після юридичного закріплення курсу України на ліквідацію ядерної зброї між Україною та Японією 2 березня 1994 р. було підписано "Угоду між Урядом Японії й Урядом України про співробітництво в області ліквідації ядерної зброї в Україні, що підлягає скороченню, та створення Комітету зі співробітництва в цих цілях", що набула чинності 11 березня 1994 р. [5]

Згідно з цією угодою було засновано Японсько-український комітет зі співробітництва в області ліквідації ядерної зброї в Україні, який, наряду з аналогічними комітетами Росії, Казахстану та Білорусі, 10 жовтня 1994 р. було об'єднано у Технічний секретаріат по співробітництву в області ліквідації ядерної зброї в колишньому Радянському Союзі.

Основними проектами цієї допомоги були (1) технічне та фінансове сприяння фізичному захисту та контролю за обліком ядерних та радіоактивних матеріалів, що здійснювались МАГАТЕ; (2) надання медичного обладнання та (3) будівництво контейнерів для зберігання плутонію та комплексу для переробки низькоактивних рідких радіоактивних відходів у РФ та демонування списаних ядерних субмарин на російському Далекому Сході.

З 1994 р. по 2000 р. Україні було надано допомогу у створенні державної системи обліку та контролю ядерних і радіоактивних матеріалів та фізичного захисту на суму 530 млн. ієн [13]. У рамках цього проекту Міністерству охорони навколишнього природного середовища і ядерної безпеки України, Київському інституту ядерних досліджень та Харківському фізико-технічному інституту було надано таке обладнання як прилади радіаційного контролю, апаратура моніторингу радіації, та ін. Ця програма мала на меті сприяння контролю над ядерними та радіоактивними матеріалами та фасилітацію інспекцій МАГАТЕ, пов'язаних із приєднанням України до ДНЯЗ.

Також у період з 1994 р. по 2001 р. в Україні було здійснено чотири проекти постачання апаратів для лікування персоналу, задіяного у ліквідації ядерної зброї та ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. У рамках цих проектів госпіталям було надано апаратуру магнітно-резонансної та ультразвукової діагностики, рентгенівські установки, прилади штучної вентиляції легенів та ін. Перший проект було завершено у 1997 р., другий - у 1998 р., третій - у 2000 р., а четвертий - у 2001 р., а бюджети проектів склали 573 млн. ієн, 386 млн. ієн, 107 млн. ієн та 307 млн. ієн відповідно [13].

У період з 2011 по 2015 рр. на проект зі зміцнення фізичної ядерної безпеки Харківського фізико-технічного інституту Японією було виділено 174 млн. ієн [13].

Казахстан отримав від Японії допомогу, аналогічну українській. Японія також ініціювала підписання під час візиту прем'єр-міністра Японії Д. Коїдзумі до Казахстану у 2006 р. "Меморандуму між Урядом Республіки

Казахстан та Урядом Японії про взаєморозуміння щодо просування співробітництва у галузі мирного використання ядерної енергії” [14]. На той час це був крок навіть на випередження у порівнянні з подібною співпрацею Японії з Україною.

Для Білорусі, у свою чергу, з 1990-х рр. були характерні проекти з підтримання системи гарантій, як в Україні, та надання обладнання для центру з перепідготовки ветеранів.

У Росії було започатковано проекти, відмінні від інших пострадянських республік. Це пояснюється тим, що на Далекому Сході Росії існувала проблема обробки радіоактивних відходів, які скидалися безпосередньо у Японське море, що становило серйозну загрозу навколишньому середовищу Японії. З метою вирішення цієї проблеми у 2001 р. було побудовано установку “Конвалія” з ліквідації рідких радіоактивних відходів низької концентрації, що утворювалися в результаті демонтажу атомних підводних човнів. У період з 2003 р. по 2009 р. в Росії було реалізовано проект “Зірка надії” з демонтажу списаних атомних підводних човнів [13].

Іншим важливим напрямком українсько-японської співпраці у сфері ядерної безпеки стало надання Японією Україні допомоги з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, започатковане ще за часів Радянського Союзу.

Перші неофіційні контакти щодо ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС були встановлені у 1986 р., коли до Радянського Союзу було направлено радіологів з досвідом дослідження та лікування постраждалих у Хіросімі і Нагасакі [15]. У вересні 1990 р. між Японією та СРСР було підписано Меморандум щодо медичної допомоги постраждалим від аварії на Чорнобильській АЕС [16]. У липні 1990 р. Японією було надано 20 млн. дол. США [17] на закупівлю медичного обладнання у рамках допомоги постраждалим. Під час візиту Президента СРСР М. Горбачова до Японії у 1991 р. було підписано Заяву щодо співпраці у подоланні наслідків на Чорнобильській АЕС [18].

Після набуття Україною незалежності у 1991 р. курс Японії на сприяння ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС було продовжено у рамках гуманітарної допомоги пострадянським країнам. У цьому контексті слід виділити “Програму тисячі стажерів” та постачання медичного обладнання на суму у 50 млн. дол. США у 1994 р. (20 млн. дол. США безпосередньо та 30 млн. дол. США через Червоний Хрест). “Програма тисячі стажерів” полягала у запрошенні до Японії протягом десяти років 1000 стажерів. Аналогічні проекти було реалізовано і після 2002 р., завдяки чому загалом у період з 1987 р. по 2008 р. було прийнято 231 стажера з Росії, 180 - з України, 26 - з Вірменії та 1 - з Казахстану. Крім того, у вищезазначений період було направлено 20 японських експертів до Росії та 15 до України [19].

Японія активно підтримувала міжнародні дії на цьому напрямку. Політику міжнародної спільноти щодо ядерної проблематики України було затверджено у заяві учасників Неапольського саміту “Великої сімки”, що відбувся у липні 1994 р. У цій заяві йшлося про (1) необхідність диверсифікації джерел постачання електроенергії, відмінних від ядерних електростанцій; (2) визначення перспектив споживання енергії у майбутньому та (3) закриття Чорнобильської АЕС протягом п’яти років [20].

У цьому контексті японський уряд зробив вагомий внесок до двох найважливіших механізмів з підтримки чорнобильських проектів - рахунку ядерної безпеки ЄБРР та фонду “Укриття”. Рахунок ядерної безпеки було засновано у 1993 р. Починаючи з 1998 р. кошти рахунку було головним чином направлено на будівництво двох інфраструктурних проектів на ЧАЕС: (1) заводу з переробки рідких радіоактивних відходів, та (2) сховища відпрацьованого ядерного палива (СВЯП-2). Завод розрахований на переробку відходів на протязі 10-річного періоду, а сховище забезпечить зберігання ядерного палива протягом 100 років. В цілому станом на кінець 2015 р. на Рахунок було перераховано близько 365 млн. євро [21]. ЄБРР надав близько 215 млн. євро [21], Японія - 53,1 млн. дол. США [22], США - 31 млн. євро [23].

Іншим важливим механізмом надання міжнародної допомоги для забезпечення безпеки на Чорнобильській АЕС став об’єкт “Укриття”. У 1997 р. на засіданні країн “Великої сімки” було прийнято рішення щодо будівництва над старим саркофагом нової захисної споруди, що отримала назву “Новий безпечний конфайнмент” (НБК). У наступні роки 44 країни і Європейський союз погодилися виділити на будівництво НБК в цілому 1,5 млрд. євро. Ще 657 млн. євро виділив Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР). Сукупна вартість завершення проекту, складовою частиною якого є спорудження саркофага, становить 2,15 млрд. євро [24]. До десятки найбільших донорів фонду “Укриття” входять ЄБРР, ЄС, США, Франція, Німеччина, Великобританія, Японія, Італія, Росія та Україна [25]. Станом на 2016 р. ЄС надав 430 млн. євро [26], США - 387 млн. дол. США [23], Японія - 117,3 млн. дол. США [22]. Таким чином, станом на липень 2016 р. Японія надала Україні на проекти з ядерної безпеки загальну суму в розмірі 219 млн. дол. США [22].

До 2011 р. допомога Японії Україні з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС була односторонньою. Проте у 2011 р. сталася подія, що змінила таке положення. Після Великого Східнояпонського землетрусу та викликаного ним цунамі, що мали місце 11 березня 2011 р. та призвели до аварії на АЕС “Фукусіма-1”, співробітництво між Україною та Японією у цій сфері стало двостороннім.

Авторка статті знаходилася в Японії під час землетрусу та стала свідком цього великого випробування для японського народу. В перші дні після аварії доступ до інформації щодо того, що конкретно відбувалося на атомній станції, був закритим. Складалося враження, що уряд Японії применшував масштаби цієї катастрофи. Одразу після аварії їй було надано 4-ий рівень небезпеки за оцінками міжнародної шкали ядерних подій, і тільки через місяць - 7-ий, що є рівнем аварії на Чорнобильській АЕС [27]. Пізніше стало відомо, що ситуація була настільки серйозною, що 25 березня 2011 р. Прем’єр-міністру Японії Н. Кану було надано текст доповіді Комісії з атомної енергії Японії, в якій припускалася необхідність евакуації Токіо [28]. Уряд Японії розсекретив інформацію щодо цієї доповіді тільки у грудні 2011 р. [29]

Після катастрофи на АЕС “Фукусіма-1” співробітництво між Україною та Японією з ліквідації наслідків аварій на атомних АЕС значно активізувалося. У квітні 2011 р. Україну відвідали представники Міністерства сільськогосподарства, лісівництва і рибальства Японії на чолі із першим заступником міністра Т. Сінохарою. У вересні та жовтні 2011 р. представники Парламенту Японії Т. Йокоміті та Т. Кодайра відвідали ЧАЕС та ознайомились з проживанням в умовах радіоактивно забрудненої території. Саме вони виступили з ініціативою щодо підписання міжурядового документу про співпрацю між Україною та Японією у сфері ядерної безпеки та подолання наслідків аварій на атомних електростанціях.

На урядовому рівні у жовтні 2011 р. відбувся візит першого заступника міністра освіти, культури, спорту, науки і технологій Японії Ю. Морі на чолі делегації японських фахівців департаменту науково-технологічної політики цього відомства. Зацікавленість японського уряду виражалася і у тому, що наприкінці жовтня 2011 р. було збільшено чисельність співробітників Посольства Японії в Україні на 6 осіб. Головним завданням нових співробітників посольства було окреслено збір інформації, корисної для японської сторони з точки зору подолання наслідків аварії на АЕС “Фукусіма-1”. Орієнтовна вартість розширення штату посольства склала близько 2,6 млн. дол. США [30].

7-11 березня 2012 р. на запрошення японської сторони відбувся офіційний візит Голови Верховної Ради України В. Литвина до Японії. Під час візиту Голова Верховної Ради зустрівся з Прем'єр-міністром Японії Й. Нода, Імператором Японії Акіхіто, представниками Парламенту Японії та Асоціації дружби “Японія-Україна”. Українська делегація відвідала префектури Міягі і Фукусіма, побувала на АЕС “Фукусіма-1” та взяла участь у церемонії вшанування пам'яті загиблих під час Великого Східнояпонського землетрусу. Авторка цієї статті була присутня на переговорах з японською стороною в якості офіційного перекладача В. Литвина та змогла відмітити глибоку зацікавленість японських урядовців в українському досвіді подолання наслідків аварій на ЧАЕС та поглибленні взаємодії по лінії “Фукусіма-Чорнобиль”.

17-24 квітня 2012 р. на запрошення МЗС Японії відбувся офіційний візит Міністра надзвичайних ситуацій України В. Балого до Японії. 18 квітня 2012 р. Міністр В. Балого та Міністр закордонних справ Японії К. Гемба підписали Угоду між Урядом України та Урядом Японії про співробітництво у сфері поліпшення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях [31]. Цей документ став першою двосторонньою угодою у сфері ядерної безпеки, зокрема, подолання наслідків аварій на АЕС у світовій практиці. У рамках цієї угоди був заснований Українсько-японський комітет з питань співробітництва у сфері покращення післяаварійного реагування на надзвичайні ситуації на атомних електростанціях. Перше засідання було проведено в липні 2012 р. в Токіо, друге та третє - 17 липня 2013 р. та 26 листопада 2015 р. відповідно у Києві.

У науково-технічному співробітництві з питань Чорнобиля та Фукусіми слід відзначити багаторазові візити науково-експертних делегацій Японії до України, що, головним чином, мали місце у 2011-2012 рр. Також тільки у 2012 р. понад 20 українських експертів відвідали Японію, зокрема префектуру Фукусіма, де надавали різноманітні консультації та пропозиції японській стороні [30]. У період з 2013 р. по 2016 р. академічні контакти було продовжено під час міжнародних семінарів “Фукусіма-Чорнобиль: уроки Чорнобиля для Фукусіми” (жовтень 2013 р.) [45]; “Психологічні аспекти подолання наслідків великомасштабних аварій і катастроф. Досвід Чорнобиля і Фукусіми” (грудень 2013 р.); “Вимірювання, моделювання та прогноз забруднення морських і річкових систем прибережної зони Японії після аварії на АЕС Фукусіма” (липень 2016 р.) та “Дослідження з Японією та в Японії” (вересень 2016 р.) Організаторами цих заходів виступили “Київський політехнічний інститут”, Національний інститут стратегічних досліджень та Одеський державний екологічний університет. З японської сторони активними учасниками були представники університетів Фукусіми, Тохоку та Нагоя.

У 2016 р. співробітництво у зазначеному напрямку було посилено завдяки створенню спільного науково-дослідницького проекту “Покращення радіаційного контролю навколишнього середовища та законодавчої бази в Україні для екологічної реабілітації радіоактивно забруднених майданчиків”, що фінансується японською стороною. Бенефіціаром проекту є Державне агентство України з управління зоною відчуження (ДАЗВ). На думку Голови ДАЗВ В. Петрука впровадження цього проекту - це “один із кроків для створення Міжнародного центру наукових досліджень у зоні відчуження” [32]. Доказом підвищеної зацікавленості України у співпраці з Японією у цій сфері є факт призначення на посаду Радника Голови цього агентства заступника директора Українсько-японського центру та колишнього співробітника Посольства України в Японії Ю. Кушнарьова.

Третім напрямком українсько-японської співпраці у сфері ядерної безпеки є співробітництво в рамках ООН. З 1994 р. Японія щорічно представляє до Генеральної Асамблеї ООН резолюцію щодо ядерного роззброєння, яка систематично приймається переважною більшістю держав-членів ООН. Зміст резолюції переглядається кожні п'ять років на основі результатів Конференції з розгляду дії ДНЯЗ. Після прийняття Заключного документу цієї конференції 2010 р. Японія переглянула текст резолюції, закликаючи до конкретних дій з боку міжнародного співтовариства для досягнення “світу без ядерної зброї” [33]. Сприяння Японії ліквідації ядерної зброї у країнах колишнього СРСР здійснюється відповідно до цих постанов ООН. 4 листопада 2015 року Комітет з роззброєння Генеральної Асамблеї ООН прийняв проект резолюції, що закликає до знищення ядерної зброї. Резолюція була представлена саме Японією і схвалена 156-ма державами-членами ООН [3], включаючи Україну.

Важливою темою двостороннього співробітництва у цьому контексті є питання ядерної програми Північної Кореї, що розглядається як загроза національній безпеці Японії. Як відомо, Північна Корея провела ядерні випробування у 2006 р., 2009 р., 2013 р., а також двічі у 2016 р. Підтримка позиції Японії Україною була підтверджена під час візитів президентів України В. Ющенко (2005 р.), В. Януковича (2011 р.) та П.

Порошенко (2016 р.) до Японії, а також під час візиту Прем'єр-міністра Японії С. Абе до України (2015 р.) У 2016 р. Україна та Японія набули статусу непостійних членів Ради Безпеки ООН, а ситуація навколо ядерної програми КНДР стала важливою темою двостороннього співробітництва. При розгляданні цього питання українська делегація заявила, що "проведення Північною Кореєю ядерного випробування підриває самі основи глобального режиму нерозповсюдження" [34], підтвердивши тим самим свою тверду позицію з цієї проблеми.

Співробітництво у сфері ядерної безпеки є одним з найважливіших напрямків двосторонньої співпраці між Україною та Японією. Його було започатковано у 1986 р. після аварії на ЧАЕС через контакти на неофіційному рівні та значно посилено після трагедії на АЕС "Фукусіма-1" у 2011 р. Важко недооцінити роль Японії у справі ліквідації ядерної зброї країн колишнього СРСР, включно з Україною. Двостороння співпраця в міжнародних органах ООН з нерозповсюдження ядерної зброї та засудження ядерної програми Північної Кореї є прикладом успіху як української, так і японської дипломатії.

На сьогодні Японія є сьомим за розміром донором чорнобильських проектів у світі після ЄБРР, ключових європейських країн та США. Специфіка японської допомоги полягає у тому, що, на відміну від країн Європи, що знаходяться в безпосередній близькості від України та зазнали наслідків від аварії на Чорнобильській АЕС, вона має виключно гуманітарну направленість та підтверджує статус Японії як сучасної наддержави.

Українсько-японську кооперацію у сфері ядерної безпеки можна сміливо назвати "домінантою" двосторонніх відносин. Це пояснюється тим, що, незважаючи на внутрішні та зовнішні чинники, вона є незмінним пріоритетом для зовнішньої політики обох сторін. Так, включення тематики розвитку демократії в Україні до двосторонніх переговорів на найвищому рівні залежить від політичних поглядів президентів України, а співпраця у економічно-фінансовій сфері - від ситуації в країні та прозорості законодавства. Співробітництво у ядерній сфері не зазнає впливу таких чинників.

Беручи до уваги проекти співпраці з ядерної безпеки, слід підкреслити високий рівень їх впровадження. На відміну від інших сфер двостороннього співробітництва як, наприклад, "зелені інвестиції", що зазнали складнощів через проблеми з використанням коштів японських фондів українською стороною, проекти з денуклеаризації України та допомоги Чорнобилью реалізуються відповідно до домовленостей. Формулою успіху у цьому контексті є те, що контроль над цими проектами здійснюється спеціалізованими органами, а саме Українсько-японським комітетом та ЄБРР.

Науковий аналіз даної теми дає підставу вважати подальшу розбудову співробітництва по лінії "Фукусіма-Чорнобиль" дуже перспективною сферою двосторонньої співпраці. Багаторічний досвід та знання українських експертів у поєднанні з технологіями та фінансовими можливостями японської сторони неодмінно приведуть до створення найпотужнішого тандему, що не тільки зможе зробити внесок до подолання наслідків аварій на Чорнобильській та Фукусімській АЕС, а й створити найпотужнішу інформаційну базу для запобігання та подолання аварій на АЕС у всьому світі.

Джерела та література

1. 国際連合平和維持活動等に対する協力に関する法律 [Електронний ресурс] // e-Gov. – 1992. – Режим доступу до ресурсу: <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H04/H04HO079.html>.
2. 非核三原則 [Електронний ресурс] // 外務省 – Режим доступу до ресурсу: <http://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/kaku/gensoku/>.
3. Басистий А. політика ядерного роззброєння Японії в ООН: прогресивність чи консерватизм? [Електронний ресурс] / А. Басистий // Міжнародні відносини Серія "Політичні науки". – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2922/2618.
4. 旧ソ連諸国における核遺産問題 [Електронний ресурс] // 旧ソ連非核化協力技術事務局 – Режим доступу до ресурсу: http://www.tecsec.org/?page_id=175.
5. 外交青書1995 [Електронний ресурс] // 外務省. – Режим доступу до ресурсу: http://www.mofa.go.jp/mofaj/gaiko/bluebook/1995_2/h07-4-5.htm.
6. 旧ソ連、中東欧諸国との原子力分野での協力・交流の現状 [Електронний ресурс] // 原子力委員会 – Режим доступу до ресурсу: <http://www.aec.go.jp/jicst/NC/senmon/old/inter-coop/siryo/siryo09/siryo04.htm>.
7. Ukraine: International Assistance Programs [Електронний ресурс] // The Nuclear Threat Initiative – Режим доступу до ресурсу: <http://www.nti.org/db/NISprofs/ukraine/forasst/intrnatl.htm>.
8. Statement by G8 Leaders: The G8 Global Partnership Against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction [Електронний ресурс] // G7 Information Centre. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/2002kananaskis/arms.html>.
9. Thornton C. The G8 Global Partnership against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction [Електронний ресурс] / C. Thornton // The Nonproliferation Review. – 2002. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nonproliferation.org/wp-content/uploads/npr/93thorn.pdf>.
10. Ukraine Profile [Електронний ресурс] // The Nuclear Threat Initiative. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.nti.org/learn/countries/ukraine/>.
11. 恵美末澤. ウクライナの核廃絶 [Електронний ресурс] / 恵美末澤 // ウクライナの現代政治. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: <http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publicn/68/68-1-emb.pdf>.
12. Тристороння заява Президентів України, США та Росії [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_300.
13. Отчет о проектах [Електронний ресурс] // Технический секретариат по сотрудничеству в области ликвидации ядерного оружия подлежащего сокращению в бывшем Советском Союзе. – Режим доступу до ресурсу: http://www.tecsec.org/ru/?page_id=14.
14. Rakhimov M. Central Asia and Japan: Bilateral and multilateral relations / M. Rakhimov. // Journal of Eurasian Studies. – 2014. – №5. – С. 77–87., С. 80 http://ac.els-cdn.com/S1879366513000328/1-s2.0-S1879366513000328-main.pdf?_tid=483d0b8e-0e54-11e6-9ed0-00000aabb0f6b&acdnat=1461966763_a0763028305d169d5e3b8c74b2c518eb.

15. ソ連の放射線医学専門家、広島を訪問。// 読売新聞。 – 1987.01.13
16. チェルノブイリ医療協力など4文書に署名／日ソ外相定期協議。// 読売新聞。 – 1990.09.06
17. チェルノブイリ救援、ソ連に2000万ドル供与 日ソ協議会議で三塚・前外相。// 読売新聞。 – 1990.11.27
18. ゴルバチョフ大統領来日時に合意15文書 5分野は協定に。// 読売新聞。 – 1991.04.10
19. За інформацією Японського інформаційного центру з електроенергії.
20. G7 Naples Summit Communiqué [Електронний ресурс] // G8. – 1994. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.g8.utoronto.ca/summit/1994naples/communique/index.html#nuclear>.
21. Nuclear Safety Account [Електронний ресурс] // The European Bank for Reconstruction and Development. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ebrd.com/what-we-do/sectors/nuclear-safety/chernobyl-nuclear-safety-account.html>.
22. Допомога Японії Україні [Електронний ресурс] // Посольство Японії в Україні. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ua.emb-japan.go.jp/jpn/bi_ua/oda/160721_summary_ua.pdf.
23. США выделили Украине дополнительные \$ 10 млн на укрытие над Чернобыльской АЭС [Електронний ресурс] // ТСН. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://ru.tsn.ua/groshi/ssha-vydellili-ukraine-dopolnitelnye-10-mln-na-ukrytie-nad-chernobylskoy-aes-621047.html>.
24. Новое “Укрытие” для Чернобыльской АЭС. Досье [Електронний ресурс] // TACC. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://tass.ru/info/3236295>.
25. Reiserer A. The EBRD and Chernobyl [Електронний ресурс] / Axel Reiserer // The European Bank for Reconstruction and Development. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ebrd.com/news/2016/the-ebrd-and-chernobyl.html>.
26. Chernobyl units 1-3 now clear of damaged fuel [Електронний ресурс] // World Nuclear News. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.world-nuclear-news.org/WR-Chernobyl-nuclear-power-plant-now-clear-of-damaged-fuel-07061601.html>.
27. チェルノブイリ事故と同じレベル7だから事故の規模も同じなのか [Електронний ресурс] // Synodos. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://synodos.jp/science/15817/2>.
28. 「首都圏3000万人避難」のリアリティを共有せよ [Електронний ресурс] // 日経ビジネスオンライン. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://business.nikkeibp.co.jp/article/opinion/20120914/236810/?rt=ocnt>.
29. 伴英幸. 福島原発事故不測事態シナリオ [Електронний ресурс] / 伴英幸 // 資源エネルギー庁. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: http://www.enecho.meti.go.jp/committee/council/basic_problem_committee/016/pdf/16-7.pdf.
30. Насвіт О. “Українсько-японське співробітництво по лінії Чорнобиль-Фукусіма. Стан та перспективи розвитку”. Аналітична записка [Електронний ресурс] / О. Насвіт // Національний інститут стратегічних досліджень – Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/presentation.html>.
31. Кулініч М. Україна - Японія: відносини глобального партнерства в умовах випробувань [Електронний ресурс] / Микола Кулініч // Зовнішні справи. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://uaforeignaffairs.com.ua/ekspertna-dumka/view/article/ukrajina-japonija-vidnosini-globalnogo-partnerstva-v/>.
32. Україна та Японія домовились про запровадження спільного науково-дослідного проекту з метою поліпшення охорони навколишнього середовища [Електронний ресурс] // Державне агентство України з управління зоною відчуження. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://dazv.gov.ua/novini-ta-media/vsi-novyny/ukrajina-ta-yaponiya-domovilis-pro-zaprovadzhennya-spilnogo-naukovo-doslidnogo-proektu-z-metoyu-polipshennya-okhoroni-navkolishnogo-seredovishcha.html>.
33. UN First Committee [Електронний ресурс] // Delegation of Japan to the Conference on Disarmament – Режим доступу до ресурсу: http://www.disarm.emb-japan.go.jp/UNGA_info.html.
34. Україна у Раді Безпеки ООН 2016: аналіз перших кроків [Електронний ресурс] // Хвиля. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://hvylyya.net/analytics/geopolitics/ukrayina-u-radi-bezpeki-onn-2016-analiz-pershih-krokov.html>.

Udovik V. V. Ukraine-Japan Cooperation in the Area of Nuclear Safety: Main Directions and Results of 30-year Partnership

This article concerns cooperation between Ukraine and Japan in the area of nuclear safety in the period from 1986 to 2016 and analyzes three directions of bilateral cooperation: Japan's assistance regarding elimination of nuclear weapons in the former Soviet Union, including Ukraine; cooperation in the mitigation of accidents at Chernobyl and Fukushima nuclear power plants and cooperation on nuclear nonproliferation and, in particular, nuclear program of North Korea within the UN. The author concludes that the Ukraine-Japan cooperation in the area of nuclear safety is an important priority for both countries and can be considered an example of successful cooperation both at bilateral and international levels, and focuses on the prospects of further scientific cooperation in the framework of “Fukushima –Chernobyl” partnership.

Key words: nuclear safety, nuclear accidents, Chernobyl, Fukushima, Ukraine's cooperation with Japan.

Удовик В. В. Украинско-японское сотрудничество в сфере ядерной безопасности: основные направления и итоги 30-летнего сотрудничества

В статье рассматривается сотрудничество Украины и Японии в сфере ядерной безопасности в период с 1986 г. до 2016 г. Анализируются три направления двустороннего сотрудничества: помощь Японии в ликвидации ядерного оружия в бывшем СССР, включая Украину; сотрудничество в сфере ликвидации последствий аварий на Чернобыльской и Фукусимский АЭС и сотрудничество в рамках ООН по вопросам ядерного нераспространения и, в частности, ядерной программы Северной Кореи. Автор делает вывод, что украинский-японское сотрудничество в сфере ядерной безопасности является важным приоритетом для обеих стран и может считаться примером успешной кооперации как на двустороннем, так и на международном уровнях, а также акцентирует внимание на перспективах дальнейшего научно-технического сотрудничества по линии “Фукусима -Чернобыль”.

Ключевые слова: ядерная безопасность, аварии на АЭС, Чернобыль, Фукусима, сотрудничество Украины с Японией.